

MUZIEJŲ BIBLIOGRAFIJA DOKUMENTINĖS KOMUNIKACIJOS SISTEMOJE

JULIJA ČEPYTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas,
Universiteto g. 3, LT-2734 Vilnius, Lietuva

Dokumentinės komunikacijos sistemos sandaros mokslinė analizė, atskleidusi į ją įeinančias visuomenės institucijas (bibliotekas, leidybos ir knygų prekybos įmones, archyvus, muziejus ir kt.), sudarė teorinį pagrindą bibliografijos mokslininkams kalbėti apie tose institucijose funkcionuojančias atitinkamas bibliografijos rūšis (bibliotekų, leidybos, knygų prekybos, archyvų, muziejų ir kitas). Tačiau šiandien bibliografijos mokslo literatūroje paprastai apsiribojama muziejų bibliografijos buvimo fakto įvardijimu, o specialių šios bibliografijos rūšies tyrimų iki šiol nėra.

Muzeologija bibliografinių reiškinių muziejų veikloje taip pat netyrinėja, jie vadinami specialiais čia įprastais terminais, o tai visiškai natūralu ir suprantama. Juk bibliografijos mokslo uždavinys – aprėpti ir tirti visą savo objektą, išsklaidytą žmogaus veiklos universume, vadinasi, ir muziejų veikloje, kurioje bibliografiniai reiškiniai gimsta ir funkcionuoja, matyt, beveik tiek pat seniai, kaip ir ji pati. Tam dabar yra gana palankios sąlygos: vis labiau ryškėja dokumentinės komunikacijos sistemos institucijų veiklos integracijos tendencijos, kurias pripažįsta visi jos dalyviai. Pavyzdžiui, muzeologai, apibrėždami muzeologijos vietą mokslų sistemoje, teigia negalį neatsižvelgti į muziejų genetinius ryšius su tokiomis socialinėmis institucijomis kaip archyvas ir biblioteka, pabrėžia, kad ypač tirtinas muzeologijos santykis su tokiomis disciplinomis kaip dokumentalistika, archyvytyra, bibliotekininkystės mokslas, kurių integraciją, tarpusavio ryšių pobūdį lemia į tų disciplinų tyrimo dalyką įeinantys dokumentinės veiklos dėsningumai [18, 34]. Tai skatina pabandyti panagrinėti muziejų bibliografiją dokumentinės komunikacijos sistemoje.

Straipsnio tikslas – atskleisti muziejų bibliografijos (kaip bibliografijos rūšies) pagrindinius teorinius aspektus: sampratą ir vaidmenį dokumentinės komunikacijos sistemoje (iš esmės remiantis dokumentografiniu požiūriu į bibliografiją).

Muziejų bibliografijos samprata ir vieta bibliografijos rūšinėje struktūroje

Muziejų bibliografijos samprata nėra iki galo susiformavusi. Tai viena iš bibliografijos rūšių, neturinčių mokslinio apibrėžimo. Tačiau bibliografijos rūšinėje struk-

tūroje ji turi konkrečią vietą, tiesa, bibliografijos koncepcijų atstovų nevysiškai vienu-
dai nurodomą. Dokumentografinės bibliografijos koncepcijos autorius O. Koršunovas
į bibliografijos rūšinę struktūrą muziejų bibliografijos neįtraukia. Tačiau šios koncep-
cijos pagrindu formuojasi vienas iš požįiurių į muziejų bibliografiją, besiremiantis
organizacine ir žinybine bibliografijos priklausomybe. Pagal O. Koršunovą, biblio-
grafija neturi savo įforminto organizacinio viseto ir yra ne vienoje eilėje su kitomis
visuomeninėmis institucijomis, o tarsi kiekvienos jų viduje, kiekvienoje atlikdama
savo pagalbines visuomenines funkcijas; visose pagrindinėse dokumentinės komuni-
kacijos institucijose yra du pagrindiniai lygmenys arba kontūrai: pirmas – tiesioginis
dokumentinis, kuriame kuriami, saugomi, teikiami vartotojams ir vartojami patys
dokumentai, antras, pagalbinis pirmojo atžvilgiu – bibliografinis, kuriame kuriami,
saugomi, teikiami vartotojams ir vartojami duomenys apie dokumentus, t. y. biblio-
grafinė informacija (šis lygmuo O. Koršunovo dar buvo vadinamas antriniu dokumen-
tiniu ir dokumentografiniu [17, 172]).

O. Koršunovas bibliografijos organizacinės žinybinės priklausomybės požįmį pri-
taikė klasifikuodamas bibliografiją: jis išskyrė organizacine prasme įformintas biblio-
grafijos rūšis (bibliotekų, leidybos ir knygų prekybos, archyvų ir kitas). Nors tarp jų
muziejų bibliografijos nėra, taip pat neminimi ir patys muziejai kaip dokumentinės
komunikacijos sistemos institucijos, tačiau muziejų bibliografijos vieta čia tarsi savaime
numatoma pačios dokumentinės komunikacijos sistemos sandaros. Vėliau kiti
 autoriai, pavyzdžiui, A. Sokolovas, joje nurodo ir muziejus [21, 53]. Dabar priimta
pagal organizacinį požįmį skirti ir muziejų bibliografiją (kaip ir bibliotekų, archyvų,
leidybos ir knygų prekybos bei kt.) [5, 28]. Tiesa, yra ir kiek kitokių požįiurių¹.

Muziejų bibliografijos, kaip organizacine prasme įformintos bibliografijos rūšies,
sampratą pirmiausia galima aiškinti remiantis analogijos principu, t. y. panašiai, kaip
O. Koršunovo aiškinamos kitos pagal tą požįmį išskiriamos rūšys.

Visas minėtas bibliografijos rūšis, funkcionuojančias dokumentinės komunikacijos
sistemoje, O. Koršunovas yra apibūdinęs šiais bendrais bruožais, kurie tinka ir mu-
zejų bibliografijai [14, 111–113]: kiekvienos tokios rūšies organizacinį įforminimą
garantuoja konkrečios visuomeninės institucijos, kurioje ta rūšis funkcionuoja, vidinės
organizacijos formos; kiekviena iš tų rūšių – atitinkamos veiklos baras, susijęs su

¹ Kognitografinėje bibliografijos koncepcijoje, plėtojamoje V. Fokejevo, šios bibliografijos
rūšys išskiriamos pagal tekstų gamybos ir dokumentavimo subjektų požįmį (čia subjektai –
leidyklos, archyvai, muziejai ir t. t.) ir sudaro struktūrą bibliografijos žinių apie fiksuotų tekstų
gamybą, buvimą, funkcionavimą, vartojimą. Akcentuojama tai, kad minėtų rūšių bibliografija
praneša apie fiksuotų žinių judėjimą laiko ir erdvės atžvilgiu ir panaikina tekstų išsisklaidymo,
paskirstymo ir perpaskirstymo barjerus knygynuose, mugėse, aukcionuose, muzicjuose, archyvuose,
bibliotekose, tekstų buvimo vietos praeityje ir dabartyje neapibrėžtumą [26, 179–182]. Tad šie
teiginiai ne prieštaraus organizacinį žinybinei bibliografijos struktūrai dokumentografinėje biblio-
grafijos koncepcijoje, o greičiau ją papildo.

bibliografinės informacijos kūrimu, saugojimu ir vartojimu; kiekviename tokiam bare vyksta dokumentų bibliografavimo ir bibliografinio aptarnavimo bei savitarnos procesai; pirmiausia kuriami ir vartojami specifiniai kiekvienam barui bibliografinės informacijos šaltiniai, kurie atspindi to tipo vienos (kelių ar daugelio) institucijos fondus ar rinkinius²; kiekviena iš tų bibliografijos rūšių apima visą toje institucijoje vartojamą bibliografinę informaciją, sukurtą ne tik joje, bet ir už jos ribų (t. y. visiškai kitų institucijų).

Šiuos kriterijus iš esmės atitinka „Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyne“ pateikti bibliotekų, leidybos, knygų prekybos bibliografijos rūšių vienodo pobūdžio apibrėžimai. Pavyzdžiui, bibliotekų bibliografija čia apibrėžta taip: „Bibliografija, turinti tenkinti vidinius bibliotekų veiklos bibliografinės informacijos poreikius“ [1, 41]. Nors šiame žodyne muziejų bibliografijos termino apibrėžimo nėra, tačiau aišku, kad pagal analogiją jis būtų toks: **bibliografija, turinti tenkinti vidinius muziejų veiklos bibliografinės informacijos poreikius**. Šį apibrėžimą laikysime pradinio apibrėžimu. Tik reikia pabrėžti, kad negalima tapatinti ir painioti skirtingų bibliografijos rūšių: muziejų bibliografijos ir muziejininkystės (šakinės) bibliografijos (pastaroji gali įeiti į pirmąją kaip vienas iš šakinių jos padalinių), kadangi bibliografijos rūšinėje klasifikacijoje jos išskiriamos pagal skirtingus požymius.

Pagrindiniai muziejų bibliografijos struktūros komponentai

Kad konkrečiau pažintume muziejų bibliografiją, pirmiausia būtina aptarti jos, kaip muziejų veiklos tam tikro baro, bent jau pagrindinius struktūros komponentus (tikslus, subjektus ir objektus, procesus, rezultatus), organizacijos ypatumus.

Muziejų bibliografija yra jų informacinės ir komunikacinės veiklos sudedamoji dalis. Jos pagrindinis, bendriausias **tikslas** apibūdintas pirmiau pateiktame apibrėžime – tenkinti vidinius muziejų veiklos bibliografinės informacijos poreikius. Tai reiškia, kad pagrindiniai bibliografinės informacijos vartotojai muziejuose yra iš esmės muziejų tarnautojai (muziejininkai), kurių informaciniai poreikiai susiję su jų tiesioginiu darbu muziejuje, o ne ekspozicijų lankytojai. Vartotojai, kurie nėra to muziejaus darbuotojai, paprastai turi gauti direktoriaus ar kito atsakingo asmens leidimą. Ženkli dalis riboto naudojimo informacijos – tai fondų dokumentacija (apskaitos, moksliniai katalogai), kuri, muzeologų nuomone, negali būti visiškai atvira sistema, kaip bibliotekų katalogai [18, 168].

² 1983 m. daugiaaspektėje bibliografijos priemonių klasifikacijoje muziejų bibliografijos priemonės skyrėme būtent pagal ryšio su bibliografuojamų dokumentų fondu požymį [4, 84].

Muziejų bibliografijos konkretūs tikslai realizuojami įvairiuose jų veiklos baruose, priklausančiuose tam tikriems muziejų vidinės organizacijos funkciniam padaliniam. Todėl muziejų bibliografijos **organizacija** priklauso nuo muziejaus funkcinės struktūros, glaudžiai siejasi su ja ir praktiškai tiesiog ištirpsta joje. Didelių ir mažų muziejų struktūra gali kiek skirtis tarnybų skaičiumi, jų pavadinimais ir funkcijų pasiskirstymu. Tam tikrus bibliografinės veiklos aspektus galima rasti ne viename muziejaus funkciniam sektoriuje, skyriuje ar tarnyboje, ne viename darbo bare, atliekančiame jam būdingas funkcijas, kurios lemia ir čia funkcionuojančios bibliografinės informacijos tikslus: muziejų mokslinio tyrimo darbe (pagal muziejaus profilį ir muziejininkystės srityje), muziejų fondų komplektavimo ir jų mokslinio organizavimo, apskaitos, mokslinio katalogavimo, ekspozicijų ir parodų rengimo ir aptarnavimo, ekskursijų rengimo ir kituose baruose (kai kuriuose muziejuose būna informacijos skyrius, biblioteka, skaitykla, muziejaus mokslinis archyvas, redakcinis ir leidybinis, kopijavimo bei dauginimo, prekybos savo ar ir kitų išleista muziejine literatūra ir kiti skyriai³). Tų muziejaus struktūrinių padalinių ir jų darbo barų funkcijos yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusios ir susipynusios, todėl taip pat susiję ir susipynę ir juose funkcionuojančios bibliografinės informacijos tikslai. Jie labai įvairūs ir gali būti įvairiai išreiškiami bei aiškinami. Pirmiausia tai būtų informacijos (iš esmės dokumentinės) paieška (tikslas – padėti surasti), informavimas, vertinimas. Atitinkamai šiuos tikslus išreiškia muziejų bibliografinės informacijos pagrindinės visuomeninės funkcijos, būdingos visai bibliografinėi informacijai: paieškos, komunikacinė, vertinamoji (pastaroji muziejų antrinėje dokumentinėje veikloje ypač ryški, kadangi tiriant daiktų informatyviąsias savybes labai svarbūs semantiniai, aksiologiniai, t. y. vertybiniai, aspektai). Dar konkretesniais tikslais galima laikyti bibliografinės informacijos gamybą, teikimą vartotojams, vartojimą, saugojimą.

Tam tikros specifikos muziejų bibliografinės veiklos tikslams ir pačiai veiklai suteikia jos **subjektai** – muziejininkai, muziejinio darbo profesionalai⁴. Bibliografiniai aspektai jų veikloje (moksliniuose tyrimuose, ekspozicijų rengimo, apskaitos, katalogavimo ir kituose darbuose) atlieka pagalbinį vaidmenį. Taip pat muziejuose dirba

³ Dokumentinių komunikacijų sistemos institucijoms būdingas didesnis ar mažesnis skverbmasis į viena kitos struktūrą ir ne tik savo specifinių funkcijų vykdymas, bet ir bendra integruota veikla atliekant pagrindines institucijos funkcijas. Pavyzdžiui, kai kuriose bibliotekose yra archyvas, knygos ar kitokio pobūdžio muziejus. Didieji muziejai savo vidine sandara neretai tarsi atkartoja dokumentinės komunikacijos sistemos sandarą lyg jos mikromodelis: čia randame paties muziejaus struktūras ir jau minėtas jomis tapusias kitas, tenkinančias muziejaus reikmes. Ir visose tose struktūrose vienokia ar kitokia forma funkcionuoja bibliografinė informacija.

⁴ Kartais keliamas klausimas – ar muziejininko darbas yra profesija, ką laikyti profesionalumu, jeigu tarp muziejininkų yra mokslininkų kuratorių, turinčių kuruojamų sričių (istorijos, archeologijos, meno istorijos, zoologijos ir kitų) išsilavinimą, kuratoriais dirba ir profesionalai nespecialistai, neturintys specialių mokslo sričių kvalifikacijos [3, 1]?

archyvų, leidybos ir kiti specialistai, kurių veikloje yra bibliografinių aspektų. Bibliografijoje nusistovėjusiu požiūriu visų jų atliekamas bibliografinis darbas – neprofesinis, nes jie nėra bibliografinės veiklos profesionalai (iš tikrųjų jiems tokiems ir nereikia būti). Kartu muziejuose dirbamas ir profesinis bibliografinis darbas, kurį atlieka bibliografinės veiklos profesionalai – muziejų bibliotekų bibliotekininkai ir bibliografai, sudarantys bibliotekos katalogus, kartotekas ir kitų rūšių bibliografijos priemonės.

Minėtų ir daugelio kitų profesijų atstovai (muziejininkai) muziejuje kartu yra ir bibliografinio darbo organizatoriai, ir atlikėjai, ir savo sukurtos bibliografinės informacijos pagrindiniai vartotojai. Bibliografinės veiklos subjektų (muziejininkų) atliekami pagrindiniai bibliografinės veiklos **procesai** – bibliografinis aptarnavimas (ir savitarna), bibliografavimas ir tuos procesus vienijanti bibliografinė paieška – natūraliai ištirpsta įvairiuose muziejų darbo procesuose ir yra jų savastis, neatskiriama ir būtina dalis sėkmingai vykdant visas muziejų funkcijas, net nesusimąstant apie tų procesų bibliografinę prigimtį, tiksliau pasakius, dvejopą prigimtį – muziejinę ir bibliografinę. Būtent ji ir leidžia tą muziejų bibliografinės veiklos visumą išreikšti bendra abstrakčia sąvoka „muziejų bibliografija“.

Muziejų bibliografinės veiklos (kaip ir apskritai visos bibliografinės veiklos) **objektas** yra dokumentai ir vartotojai. Muziejuje bibliografinės informacijos vartotojai (iš esmės muziejininkai) yra tiesioginiai bibliografinio aptarnavimo objektai; netiesiogiai, per savo poreikius, kuriuose pasireiškia muziejaus visuomeninės funkcijos, jie dalyvauja bibliografavimo (t. y. bibliografinės informacijos kūrimo) procese ir lemia bibliografinės informacijos (bibliografinės produkcijos) specifiką, egzistavimo formas. Tokiu būdu vienas iš muziejų bibliografinės veiklos rezultatų yra sukurta bibliografinė informacija, kurios dėka pasiekiamas ir galutinis **rezultatas** – patenkinami vartotojų (ir muziejaus) bibliografinės informacijos poreikiai. Tačiau tikrasis, tiesioginis bibliografavimo objektas muziejuje – dokumentai. Tik neišvengiamai kyla aibė klausimų: kas muziejuje yra dokumentas, ar visus dokumentus muziejuose galima laikyti bibliografavimo objektais ir ar visi jie iš tikro bibliografuojami? Ar visa antrinė dokumentinė muziejų veikla yra bibliografinė ir vadintina muziejų bibliografija? Į šiuos klausimus neįmanoma atsakyti neišsiaiškinus ir nepalyginus sąvokos „dokumentas“ sampratos bibliografijos moksle ir muzeologijoje, taip pat bibliografavimo objekto sampratos bibliografijos moksle.

Sąvokų „dokumentas“, „muziejinis daiktas“ ir „bibliografavimo objektas“ santykis

Tiriant muziejų, jo veiklą muzeologijoje vadovaujamasi informacijos ir komunikacijos teorija. Muziejus laikomas informacine ir komunikacine sistema, savotiška se-

miotinė sistema. Tai specializuota institucija, tenkinanti visuomenės poreikius saugoti ir naudoti realaus pasaulio daiktus kaip istorinės atminties elementus, socialinės informacijos dokumentines priemones, estetines vertybes. Esminis muziejaus požymis – muziejinių daiktų rinkinys, kuriamas moksliniu pagrindu ir reikalaujantis apskaitos, saugojimo, konservavimo, tyrimo remiantis muzeologijos, profilinių mokslų moksliniais metodais ir naudojamas mokslo, švietimo tikslais. Muziejinis daiktas laikomas visos muziejaus veiklos pagrindu realizuojant jo socialines funkcijas. Muzeologijoje jis aiškinamas informacijos teorijos ir dokumentalistikos sąvokomis. Sąvoka „muziejinis daiktas“ tapatinama su sąvoka „dokumentas“ teigiant, kad specializuota muziejų veikla paverčia realaus pasaulio objektus muziejų daiktais, kurie yra socialinės ir gamtamokslinės informacijos laikmenos, tikrieji dokumentai. Iš realios tikrovės imami muziejinės reikšmės daiktai, priklausantys atgyvenusioms ir gyvoms, veikiančioms sistemoms. Daiktų „muziejiškumo“ savybe laikoma tai, kiek jie vertingi dokumentuojant gamtą, visuomenę. Šiais laikais „muziejiniu daiktu laikomas originalas, tiesioginis žmogaus veiklos ar gamtos gyvavimo rezultatas, turintis dokumento reikšmę ir atitinkantis muziejaus profilį“ [18, 13]. Pabrėžiama, kad tai daugiausia daiktinės ir vaizdinės informacijos laikmenos, ir tuo muziejus skiriasi nuo kitų visuomenės kuriamų dokumentinių institucijų, nors rašto ir garso laikmenos lygiateisiškai įeina į muziejinių daiktų sudėtį. Įtraukti į muziejinį rinkinį, daiktai gali ilgai išlikti kaip kultūrinė ir istorinė vertybė, nacionalinio turto dalis ir tenkinti žmogaus muziejinį poreikį – tų daiktų išsaugojimo ir visuomeninio vartojimo poreikį. Muzeologai mano, kad muziejinio daikto dokumentinių savybių analizė gali duoti daug, tačiau ją sunkina tai, kad nei dokumentalistikoje, nei šaltinotyroje kol kas nepasiekta vienovės apibrėžiant sąvoką „dokumentas“ [18, 11–18].

Tikrovėje muziejų saugomų ir eksponuojamų objektų įvairovė šiais laikais pasiekė neregėtus mastus – nuo žmogaus materialinės ir dvasinės gamybos daiktų iki gyvosios ir negyvosios gamtos objektų. Vienas iš esminių veiksmų, lemiančių muziejų pobūdį, įvairovę, veiklos specifiką, specializaciją, kaip tik ir yra saugojimo ir eksponavimo objektai. Kadangi muziejiniai daiktai išskiriami iš savo aktualios realybės (visuomenės ir gamtos) ir ją dokumentuoja patekę į naują muziejinę realybę, Ž. Būčio nuomone, „galime priėti prie išvados, kad viskas, kas egzistuoja, gali tapti dokumentu“, tačiau tikslesniu jis laiko ICOFOM konferencijoje 1994 m. daugumos dalyvių priimtą P. van Menscho muziejinio objekto apibrėžimą: tai „bet kuris gamtos ar materialinės kultūros elementas, kuris laikomas būti vertu išsaugoti tiek *in situ*, tiek *ex situ*, tiek jį dokumentuojant“ [3, 3]. Vadinasi, praktiškai tas „viskas“ (muziejinis objektas ir kartu dokumentas) vis dėlto apribojamas tam tikrais muziejams būdingais atrankos kriterijais. Tačiau tai iš esmės nepakeičia šios labai plačios muziejinio objekto ar daikto (dokumento) sampratos. Ją galima apibendrinti ir papildyti bibliografės G. Švecovos-Vodkos plačiu sąvokos „dokumentas“ apibrėžimu, mūsų nuomone, tinkančiu ir

muziejiniam objektui (dokumentui): dokumentu gali būti „bet kuris materialus objektas, tiek dirbtinis, tiek gamtos, jeigu jis įtraukiamas į socialinės komunikacijos sistemą ir „specialiai skiriamas“ perduoti visuomenėje tam tikras žinias, duomenis, informaciją“ [27, 47]. Bibliografijoje faktiškai nesiremiamą šia plačiausia dokumento samprata.

Dokumento ir bibliografavimo objekto samprata bibliografijos moksle ganėtinai paini. Ypač skiriasi bibliografavimo (bibliografinio atspindžio objekto) samprata įvairiose bibliografijos koncepcijose, pavyzdžiui, dokumentografinėje ir ideodokumentografinėje, pastarajai išeinant už dokumentinės sferos ribų.

Bibliografijoje ir kitose dokumentinės komunikacijos sistemos srityse tradiciškai vartojama siauresnė nei muziejinkystėje „dokumento“ samprata, visiškai atsiribojant nuo gamtos ir net dalies socialinių objektų. Bibliografijos moksle randame labai įvairių sąvokos „dokumentas“ apibrėžimų, kurie papildo vienas kitą tam tikrais aspektais.

Šiuo metu pripažįstama, kad „pasaulinė profesionalų bendruomenė (bibliotekininiai, bibliografai, archyvarai, intelektinės nuosavybės specialistai) dokumentą suprantą kaip materialią laikmeną su užfiksuota informacija, skirtą saugoti ir perduoti laike ir erdvėje, tinkamą naudoti dokumentacijos procesuose“ [23, 28].

Bibliografijoje populiarius ir gerokai ankstesnis apibrėžimas, pateiktas dar sovietiniame raštvedybos ir archyvininkystės terminų standarte, kuriame neribojama informacijos laikmena ir pabrėžiama informacijos fiksavimo būdų žmogiškoji prigimtis: dokumentas – tai „materialus objektas, žmogaus sukurtu būdu fiksuojantis informaciją, skirtą perduoti laike ir erdvėje“ [10, 2]. Čia ir apskritai bibliografijoje turima omeny socialinė, t. y. dirbtinės prigimties, visais žmogaus sukurtais būdais (nuo rašto iki šiuolaikinėmis technologijomis paremtais) fiksuojama rašytinė, vaizdinė ir garsinė informacija. Ir visi tokio pobūdžio dokumentai yra ar gali būti bibliografavimo objektai. Jų skaičius visą laiką natūraliai plėtėsi, tebesiplečia ir plėsis toliau, nuolat išskylant ginčams dėl bibliografuojamų ir nebibliografuojamų dokumentų sampratos. Erdvė tokiai plėtrai palikta minėto apibrėžimo frazėje „žmogaus sukurtu būdu“, kurioje slypi nenutrūkstanti žmogaus kūrybos ir išradybos galimybė.

Minėtas dokumento apibrėžimas labai artimas dar anksčiau O. Koršunovo dokumentografinėje bibliografijos koncepcijoje teiktam: „bet kuri materiali laikmena, kurioje žmogaus užfiksuota socialinė informacija, turint tikslą ją saugoti ir platinti“ [9, 8]. Dabar teigiama, kad šis dokumento apibrėžimas „išvedė bibliografiją už knyginkystės ribų ir išplėtė ją iki muziejų eksponatų, tapybos ir grafikos darbų, archeologijos artefaktų, botanikos herbarijų ir t. t., nes visi jie yra materialios laikmenos, kuriose užfiksuota socialinė informacija“ [23, 19]. Tačiau dar nuo 1975 m. O. Koršunovas formavo nuomonę, kad bibliografijos objektu galima laikyti ne bet kurį daiktą, teikiantį socialinę informaciją, o tik tokius daiktus (dokumentus), kurie specialiai skirti

fiksuoti, saugoti ir platinti įvairių rūšių socialinę informaciją. Todėl, jo nuomone, galima kalbėti apie natų užrašų, gramofono plokštelių, magnetinių juostų, kino ir fotodokumentų bibliografiją, bet negalima – apie šventyklų, tiltų, kėdžių, televizorių ir kitų žmogaus veiklos daiktinių rezultatų bibliografiją [17, 136]. Vėliau mokslininkas yra pažymėjęs, kad dokumentografiniu bibliografijos požiūriu pripažįstamas tik vienas bibliografinės veiklos dokumentinių objektų sudėties ribojimas – juose esamos informacijos visuomeninė reikšmė (ji konkreti istorinė – žmonės patys kuria dokumentinę informaciją ir sprendžia, ar ji pakankamai įdomi visuomenei, kad taptų bibliografavimo objektu). Kaip materialinės ir dvasinės kultūros paminklai, tyrimo, kolekcionavimo objektai bibliografavimo objektais, anot jo, gali tapti pašto ženklai, piniginiai ženklai, blankai, tramvajų bilietai; jau seniai bibliografuojami žymių asmenų antkapių užrašai [15, 10].

Tačiau bibliografijos praktikoje ir šie, ir kiti materialinės ir dvasinės kultūros objektai paprastai nebibliografuojami (išimtinis pavyzdys – Bulgarijos nacionalinės bibliografijos rodyklėse bibliografuojami piniginiai ženklai). Nebibliografuojami ir vadinamieji trijų matmenų arba erdviniai dokumentai, kaip antai įvairūs buities daiktai, skulptūros, architektūros, taip pat gyvosios ir negyvosios gamtos objektai. Bibliografams komiškai atrodytų pastatų ar buities rakandų bibliografavimas buities muziejuje, gyvūnų zoologijos sode ar muziejuje ir t. t.

Iš to, kas pasakyta apie sąvokos „dokumentas“ sampratą muzeologijoje ir bibliografijos moksle, aiškėja, kad pastarajame ši sąvoka yra nepalyginti siauresnė ir dažniausiai tokia taikoma kalbant apie bibliografavimo objektus, o muzeologų požiūris į dokumentą aprėpia ir tai, ką bibliografai laiko dokumentu, bibliografavimo objektu, ir tai, ką jie atmeta (nebibliografuoja).

Iš atskleisto požiūrių į dokumentą bibliografijos moksle ir muzeologijoje skirtumo ir bibliografavimo objekto sampratos galima daryti išvadą, kad taip **plačiai suprantami dokumentai (muziejiniai objektai) bibliografijos mokslo ir praktikos požiūriu ne visi laikytini bibliografavimo objektais. Jei taip, išeitų, kad ne apie visus juos kuriama antrinė dokumentinė informacija yra bibliografinė informacija.**

Muziejų antrinė dokumentinė ir bibliografinė informacija

Muziejuose funkcionuoja labai įvairi antrinė dokumentinė informacija. Priklausomai nuo sukūrimo vietos ji gali būti suskirstyta į vidinę ir išorinę. Pirmoji – muziejų antrinės dokumentinės veiklos rezultatas, antroji – kitų, muziejų atžvilgiu išorinių, socialinių institucijų sukurta.

Muziejininkai antrinės dokumentinės informacijos kūrimo procesams pavadinti paprastai vartoja ne bibliografavimo, o **dokumentavimo** terminą [3, 2–8]. Paprastai jis apibrėžiamas taip: „Dokumentavimas – dokumentų sukūrimas“ [10, 2]. Muziejuose

jis apima automatizuotas ar tradicinės procedūras: fondų apskaitos dokumentacijos kūrimą, muziejinių fondų katalogavimą (katalogų kūrimą) ir panašiai. Tai muziejaus antrinės dokumentinės veiklos procesai, susiję su duomenų (informacijos) apie muziejinius daiktus (naujų žinių) kūrimu mokslinės analizės ir sintezės būdu, remiantis tam tikromis instrukcijomis ir standartais. Atitinkamai tų procesų rezultatai – savita informacijos paieškos sistema, kuri fiksuoja ir teikia informaciją apie muziejaus fondus, muziejinių daiktų dokumentuojamus procesus ir reiškinius.

Konkrečių muziejų fondų apskaitos dokumentacijos sistema kiek skiriasi, tačiau galima paminėti būdingiausius jos elementus. Tai priėmimo aktai, įsigijimų apskaitos knygos ir kartotekos (pagrindinio ir laikino naudojimo fondų, pagalbinės mokslinės medžiagos), daiktų savininkų, dovanotojų kartotekos; fondų poskyriuose – mokslinio inventorinio knygos (moksliniai inventoriai) ir iš muziejinių daiktų išsamaus mokslinio aprašo kortelių sudaryta inventorinė kartoteka, fondui priskirtų daiktų apskaitos kartoteka su trumpais duomenimis apie daiktus, topografinė kartoteka, informuojanti apie daikto saugojimo vietas fonduose ir ekspozicijoje, fondo pagalbinės mokslinės medžiagos kartoteka ir t. t. Sudaromos mainų fondo kartotekos. Taip pat apskaitos dokumentų (nuolatinio, laikino priėmimo ir išdavimo aktų) registravimo specialios knygos, muziejaus inventorinių knygų apyrašai (juos galima pavadinti dokumentacijos dokumentacija, kaip kad bibliografijoje yra bibliografijos bibliografija).

Muziejų antriniame dokumentiniame lygmenyje funkcionuoja juose tvarkomi katalogai – „anotuoti sąrašai muziejuje esančių daiktų, išdėstytų tam tikra tvarka“ [18, 159]. Jų sistema priklauso nuo muziejaus profilio, į ją įeina sisteminis su abėcėline dalykų rodykle ir abėcėlinis katalogai, gali būti dalykinis, teminis, asmenvardžių, atskirų rūšių fondų, pavyzdžiui, rašytinių šaltinių, ir kiti katalogai, įvairūs jų deriniai. Kataloginėse kortelėse teikiamų aprašų pagrindas – ne tik patys daiktai, bet ir inventorinės kartotekos duomenys. Aprašui atrenkami pagrindiniai duomenys apie daiktą, jo apskaitą, reikšminiai žodžiai, reikalingi paieškai, ir t. t.

Dokumentavimas tradicinėmis priemonėmis muziejų fondų apskaitos ir katalogavimo metu paprastai susijęs su daugkartiniu (iki dešimties kartų) duomenų apie muziejinius objektus (dokumentus) dubliavimu įvairiose apskaitos knygose, kartotekose, kataloguose. To išvengiama naudojant automatizuotas apskaitos ir informacijos sistemas: muziejuose veikia kompiuterizuotos apskaitos sistemos, muziejų rinkinių duomenų bazės, jungiamos į šalies ir tarptautinius tinklus. Kuriama ir bendra Lietuvos muziejų informacinė sistema (LIMIS). Standartizuota kompiuterinė sistema padės inventorizuoti Lietuvos muziejų rinkinius, tarpusavyje susieti muziejų rinkinių bendro naudojimo duomenų bazes. Svarbu, kad numatyti LIMIS ryšiai su Lietuvos integralia bibliotekų informacine sistema (LIBIS), į kurią siūloma įtraukti ir Lietuvos muziejų bibliotekas, ir su Lietuvos archyvų informacine sistema (LAIS), įtraukiant į bendrą Lietuvos archyvų fondų sąvadą Lietuvos muziejų archyvus [6; 7].

Kaip jau buvo minėta, muziejų archyvai ir bibliotekos taip pat kuria savo autonomiškas informacijos paieškos sistemas (apyrašus, kartotekas, katalogus, duomenų bazes, bibliografijos sąrašus ir rodykles), antrinės dokumentinės veiklos procesuose vadovaudamiesi priimtomis profesinėmis nuostatomis, metodikos reikalavimais, standartais.

Muziejai leidžia nemažai spausdintinių muziejinių daiktų katalogų, apimančių visus saugomus ir (ar) eksponuojamus daiktus, atskirų fondų kolekcijas, temines kolekcijas (ypač daug meno srities) ir t. t., savita forma pateikiančių duomenis apie tuos daiktus. Juos taip pat galima laikyti antrinės dokumentinės veiklos rezultatu, antriniais informacijos šaltiniais.

Leidžiami moksliniai katalogai, parengti remiantis muziejininkų atliktais tyrimais, turintys plačius bibliografinius šaltinių ir literatūros sąrašus, sudarytus pagal bibliografinio aprašo taisykles ir standartus. Jų laikosi ir muziejų mokslinio tyrimo skyriai, kur parašoma nemažai monografijų, straipsnių su vidiniais bibliografiniais sąrašais ir bibliografinėmis nuorodomis, dokumentų ar įvairių autorių paminėjimais tekste ir t. t. (latentinė bibliografinė informacija). Visuose muziejų leidiniuose (kataloguose, monografijose ir kituose) slypi afininė bibliografinė informacija (duomenys apie jų autorių, pavadinimą, žanrą, paskirtį, leidimo duomenys ir kiti).

Įvairi ir kitų institucijų parengta antrinė dokumentinė informacija, funkcionuojanti muziejuose: įvairių rūšių dokumentų katalogai, sąrašai, rodyklės (pagal turinį universalaus, šakinio, teminio ir kitokio pobūdžio), fiksuota įvairiose materialiose laikmėnėse, savarankiška ir nesavarankiška ir t. t.

Taigi labai bendrais bruožais taip atrodo muziejų veiklos antrinis dokumentinis lygmuo. Kokia vieta jame priklauso bibliografinė informacijai? Kad atsakytume į šį klausimą, būtina prisiminti ir O. Koršunovo suformuluotą bibliografinių reiškinių atribojimo nuo nebibliografinių principą: „visais atvejais, kai kalbama apie duomenų apie dokumentus (tačiau ne pačių dokumentų) kūrimą ir teikimą vartotojams, mes turime reikalą su bibliografinės prigimties reiškiniais“ [17, 48]. Kadangi čia nėra jokio dokumentų apribojimo, pažodinis šio principo taikymas reikštų, kad visi muziejuose kuriami, teikiami ir vartojami duomenys apie muziejinius daiktus (dokumentus) – tai bibliografinė informacija (dar 1975 m. monografijoje O. Koršunovas teigė, kad „bet kokia antrinė dokumentinė arba dokumentografinė informacija – tai bibliografinė informacija“ [17, 172]). Tačiau šis principas visa teoriškai galima apimtimi nerealizuojamas, nes bibliografijos praktikoje ir moksle vyrauja dokumento, kaip bibliografavimo objekto, siauresnė samprata, skirianti bibliografuojamus dokumentus nuo nebibliografuojamų ir kartu tampanti savotišku principu atribojant bibliografinius reiškinius nuo nebibliografinių. Taip pasireiškė bibliografijos dokumentografinės koncepcijos prieštaringumas ir nebaigtumas. Neatsitiktinai 1986 m. monografijoje O. Koršunovas, suabejojęs savo ankstesniu tvirtinimu apie bibliografinės ir antrinės do-

kumentinės informacijos tapatumą, jau teigė, kad bibliografinė informacija – antrinės dokumentinės informacijos atmaina⁵ [13, 121].

Nuosekliai laikydamiesi bibliografijoje priimto požiūrio į dokumentą ir bibliografavimo objektą, **bibliografinė muziejų informacija turėtų būti laikoma tik tokia antrinę dokumentinę informaciją, kuri susijusi su socialiniais objektais, specialiai skirtais fiksuoti rašto, vaizdo ir garso formos informaciją. Atitinkamai ir muziejų bibliografija būtų bibliografija, skirta tenkinti juose būtent tokios bibliografinės informacijos poreikius.** Kaip jau buvo minėta, tokio pobūdžio bibliografinė informacija būna išsisklaidžiusi įvairiuose muziejų veiklos procesuose ir rezultatuose, o atkurti jos visumą galima tik teoriškai. Be to, ši bibliografinė informacija, daugiausia apie muziejinius daiktus (dokumentus), kuriama vadovaujantis skirtingais, nei įprasta bibliografijoje, metodais, instrukcijomis ir standartais. Vadinas, tai savaip organizuoti duomenys ir žinios apie dokumentus, nors tas savitumas nekeičia jų bibliografinės prigimties. Kita vertus, muziejams jie visada lieka savi⁶.

Iš to, kas pasakyta, išeina, kad muziejų bibliografinė informacija yra antrinės dokumentinės informacijos dalis. Tačiau kas gi yra likusioji dalis, taip pat jų abiejų visuma? Tenka daryti prielaidą, kad tai – dokumentografinė informacija (muziejininkystėje šis terminas nevartojamas). Tokią prielaidą patvirtina žinomi šio termino aiškinimai dokumentalistikoje ir daug vėliau – dokumentografinėje ir kitose bibliografijos koncepcijose.

Bibliografija ir dokumentografija

Suprantama, kad pagal etimologiją žodis „dokumentografija“ reiškia dokumentų aprašymą, kaip kad „bibliografija“ – knygų aprašymą. Dar 1951 m. prancūzų dokumentalistė Suzanne Briet, vadinta „Madame Dokumentation“, tarp dokumentacijos organizacijų minėdama ir archyvus, bibliotekas bei muziejus, plačioje pirmojo lygmens dokumentų formų įvairovėje nurodė net daiktus, gyvūnus, o antrame lygmenyje – tarp kartotekų, registrų, katalogų ir kitų dokumentų formų – „bibliografijas ir dokumentografijas“. Ji teigė, kad žodis „bibliografija“ jau nebetinkamas didžiulėms

⁵ A. Sokolovas 1988 m. dokumentinės komunikacijos sistemos visą antrinį dokumentinį lygmenį vadino dokumentografiniu bibliografinės veiklos lygmeniu, laikydamasis daug platesnio požiūrio į dokumentą ir pripažindamas, kad dokumentinės savybės gali būti suteiktos objektui, kuris iš pradžių nebuvo skirtas tokiam tikslui kaip istoriniai ir kultūriniai, archeologiniai ir etnografiniai muziejų eksponatai, kurie gali būti „perskaityti“, iššifruoti panašiai kaip tekstai [21, 42–53]. Taip buvo ženkliai priartėta prie dokumentų plačios sampratos.

⁶ Mūsų laikais pripažįstama, kad nors dokumentinės komunikacijos sistemos pagrindinės sudedamosios dalys (knygininkystė, archyvininkystė, muziejininkystė) turi savo dokumentų atspindėjimo formas antrinėse dokumentinėse informacijos paieškos sistemose, tarp jų galima rasti ir panašumų, net sukurti bendras dokumentografijos taisykles (būdus, principus) [28, 58].

praeties dokumentų kolekcijoms, net jeigu kas suteiktų jam pakankamai plačią reikšmę, apimančią visų rūšių katalogus. Atsiradus bibliotekose biustams, medaliams, geografijos žemėlapiams ir asmeniniams suvenyrams, būtina vartoti žodį „dokumentografija“ [2, 8–10]. S. Briet rašė: „Katalogai, kaip bibliografijos, gali pateikti abėcėliškai ar tam tikra sistemine tvarka įvairias dokumentų formas: knygas, rankraščius, medalius, geografijos žemėlapius, graviūras, fotografijas, daiktus. Yra megalitų, žvaigždžių spektrų, epigrafikos dokumentų katalogai. Dokumentografiją sudaro įvairių dokumentų aprašymas ir išvardijimas“ [2, 13]. Tai gana platus požiūris į dokumentografiją, artimas muziejinių dokumentų plačiajai sampratai ir muziejinei dokumentografijai.

Mokslininkus glumino tai, kad bibliografavimo objektas seniai buvo nebe vien knyga (graikiškai „biblion“), o platesnis reiškiny, vadinamas dokumentu, ir terminas „bibliografija“ nebeatitiko susiklosčiusios padėties. O. Koršunovas įžvelgė, kad terminas „bibliografija“ neatitinka jo dokumentografinio požiūrio į bibliografiją (skirtingai nuo knygotyrimo, kur bibliografavimo objektu laikyta knyga), ir teigė, kad remiantis dokumentografinė koncepcija bibliografiją būtų tiksliau vadinti „dokumentografija“ [17, 172]. Tuo mokslininkas sulaukė profesinės visuomenės priekaištų, nors pats ir toliau liko ištikimas bibliografijos terminui manydamas, kad esminei terminologijos reformai bibliografijos mokslas dar nepasirengęs [17, 38].

Tačiau vis labiau ryškėjo bibliografijos dokumentografinės koncepcijos nebaigtumas. N. Zubkovo nuomone, dokumentografija gali būti laikoma savo esme vientisa veiklos rūšimi tik esant nuosekliam dokumentografiniam požiūriui į bibliografiją [12, 3]. Jis pritarė N. Kotrelevo nuomonei, kad rinkimo (kolekcionavimo) veikla yra vienoda, esminio skirtumo tarp muziejaus ir bibliotekos nėra, biblioteka negali nebūti muziejumi, o knygos muziejus negali būti sugalvotas kaip kažkas atskira nuo bendro bibliotekos fondo; biblioteka, ypač nacionalinė, – tai knygos muziejus. Nuo kitų muziejų biblioteka skiriasi renkamų dokumentų tipu ir darbo su jais metodais (kaip kad skiriasi įvairios dokumentografijos šakos). Taip pat nėra skirtumo tarp bibliotekos ir archyvo. Ši vienovė tiesiogiai ar netiesiogiai parodo dokumentografinės veiklos vienovę [12, 4].

Dokumentografijos termino „žygis“ į bibliografiją ir visą dokumentinės komunikacijos sistemą tebesitęsia. Pirmiausia matome vartojant jį plačiąja prasme (pvz., „dokumentografijos ištekliai“). Šiais laikais su dokumentografija siejama kompiuterinių sistemų metaduomenų („duomenų apie duomenis“) samprata [8, 1]. Pastaraisiais metais dokumentografijos ir išvestiniai terminai vis dažniau vartojami specialiojoje bibliografijos literatūroje keliais atvejais: 1) jaučiant, kad terminas „bibliografija“ nevisiškai tinka nagrinėjamam reiškiniui (pvz., publikacijose „Meno dokumentografija“ [24], „Personalinė kino meno dokumentografija“ [25], kur vis dėlto kalbama ir apie bibliografijos priemones); 2) parodytant, kad bibliografinė informacija yra doku-

mentografinės informacijos rūšis, o pastaroji – antrinės dokumentinės informacijos atmaina [19, 25;] 3) pabrėžiant jau anksčiau minėtą terminų „bibliografija“ ir „dokumentografija“ tapatumą (pvz., „Bibliografo žinyne“ [23, 142–144] vienas skirsnis, pavadintas „Bibliografiniai (dokumentografiniai) istorijos resursai“, – puikus šių terminų tapatinimo pavyzdys, kai nagrinėjami ne tik įprasti bibliografiniai istorijos resursai, bet ir muziejų bei archyvų saugyklų vadovai arba mokslinės informacijos paieškos priemonės ir kt.); 4) vartojamas ne bendras dokumentografijos terminas, o per daugelį metų susiformavusios atskiros sąvokos (notografija, ikonografija, filmografija, diskografija ir t. t.), susijusios su konkrečiomis dokumentų rūšimis, kolekcijomis, jų aprašymu, tyrimu. Tokios kolekcijos su jas dokumentuojančiomis antrinėmis dokumentinėmis sistemomis būdingos bibliotekoms, muziejams ir kitoms dokumentinės komunikacijos institucijoms.

Pateikti pavyzdžiai rodo bibliografų nenuoseklumą ir blaškymąsi bibliografijos ir dokumentografijos santykio klausimais, suvokiant, kad archajiškas terminas „bibliografija“ nebeatitinka reiškinių esmės ir vartojamas daugiau iš tradicijos⁷. Tikriausiai būtų netikslu ir gal per anksti skelbti bibliografijos termino išstūmimo tendenciją. Greičiau tai bibliografijos ir dokumentografijos suartėjimo tendencija. Dabar galima konstatuoti sąvokų „bibliografija“ ir „dokumentografija“ dalinį susikirtimą, „persidengimą“. Vadinasi, bibliografija – dokumentografijos atmaina, kurią galima vadinti dokumentografija siaurąja prasme. Tad teisūs ir tie, kas jas tapatina, turėdami omeny bibliografijos apimtį šiuolaikinėje bibliografavimo objekto sampratoje ar net peržengdami šios sampratos ribas objektui besiplečiant.

Ar bibliografija ištirps plačiausiai suvokiamoje dokumentografijoje, ar išlaikys savo autonomines veikimo sritis – tai ne vien terminologijos klausimas. Bibliografijos mokslo ir praktikos raida byloja apie natūralią bibliografavimo objektų plėtrą ir pastangas sukonkretinti jų ribas. Tad aišku, kad bibliografija aprėpia ir aprėps tik dalį dokumentografijos, turėdama joje nemažai autonomiškumo, nors, V. Fokejevo manymu, nuo XX a. pabaigos prasideda pastebimas tradicinės bibliografijos nustumimo ir postbibliografijos laikas, kai bibliografija, kaip veiklos sritis, vis labiau „ištirpsta“ informacinės komunikacijos sferoje ir suvokiama kaip neatskiriamas komponentas bet kokios pažintinės, komunikacinės, vertybiškai orientuotos veiklos [26, 103].

Taigi aiškėja, kad muziejų antrinei dokumentinei informacijai apibendrinti geriausiai tinka dokumentografijos terminas. Galima kalbėti apie muziejų dokumentografiją plačiąja ir siaurąja prasme. Dokumentografija plačiąja prasme – antrinės dokumenti-

⁷ G. Švecova-Vodka šią problemą sprendžia bandydama vėl susieti bibliografiją tik su knygos tipo dokumentais. Ji teigia, kad bibliografinė praktinė veikla – tai bibliografinės informacijos apie knygos tipo dokumentus kūrimas ir platinimas, o dokumentinės komunikacijos sistemos antrinėse dokumentinėse informacijos paieškos sistemose bibliografinė yra tik ta jų dalis, kuri atspindi knygas [27, 58–62].

nės veiklos muziejuje visuma, kuri aprėpia ir tą jos dalį, kurią bibliografijos mokslas pripažįsta esant bibliografija ir kurios nepripažįsta. Siaurąją prasme dokumentografija sutampa su muziejų bibliografija, kurios sampratą jau paaiškinome. (Pažymėtina, kad knygos muziejų dokumentografinis ir bibliografinis lygmenys visiškai sutampa.)

Svarbu ir tai, kad dokumentografijos terminas atitinka muziejininkystės terminijos sistemos specifiką. Muziejiniai daiktai, muzeologų teigimu, dokumentuoja gamtos ir visuomenės atgyvenusias ar veikiančias sistemas (reiškinius), o dokumentografinė informacija dokumentuoja pačius muziejinis objektus (dokumentus).

Muziejų bibliografija funkcionuoja „ištirpusi“ muziejų informacinės komunikacijos sferoje ir yra jų infrastruktūra⁸. Viena vertus, ją galima laikyti muziejų informacine infrastruktūra, kuri garantuoja bibliografinės informacijos funkcionavimą muziejuose (rengimą, platinimą ir vartojimą tam, kad būtų sėkmingai vykdomos visos muziejų funkcijos dokumentinės komunikacijos sistemoje: atminties (memorialinė), kultūrinė, komunikacinė, informacinė, valdymo, švietimo ir kt.). Kita vertus, muziejų bibliografijai būdingas ir pažintinis vaidmuo, kadangi kuriant bibliografinę informaciją vyksta muziejinių objektų ar daiktų (dokumentų) pažinimas: tyrimas, aprašymas, vertinimas įvairiais nustatytais aspektais daikto charakteristikoje (anotacijoje), t. y. individualizavimas, žymėjimas, garantuojantis identifikavimą, ir t. t. Taip gaunamos žinios (faktiniai duomenys) apie dokumentus, kurios ne tik saugomos, bet ir teikiamos vartotojams, naudojamos muzeologų moksliniam darbui ir muziejų kasdieniui praktinei veiklai. Visa tai leidžia patikslinti muziejų bibliografijos sampratą: **muziejų bibliografija – tai pažintinė ir informacinė muziejų infrastruktūra, garantuojanti jų bibliografinės informacijos rengimą, saugojimą, teikimą bei vartojimą.**

Muziejų bibliografijos (t. y. muziejų dokumentografijos siaurąją prasme) infrastruktūrinis pobūdis ir jos pažintinis bei informacinis aspektai būdingi ir visai muziejų dokumentografijai (dokumentografijai plačiąją prasme).

Pažymėtina, kad infrastruktūrinis požiūris į muziejų bibliografiją (ir dokumentografiją) neprieštarauja organizacinei žinybinei (kanalinei) bibliografijos struktūros sam-

⁸ Bibliografijos moksle palaipsniui buvo cinama prie bibliografijos infrastruktūrinio pobūdžio supratimo ir jo įtvirtinimo Rusijos valstybiniame terminologijos standarte. Antai A. Sokolovas dar 1989 m. rašė, kad „bibliografija yra pažintinė knyginkystės infrastruktūra“, nes infrastruktūroms priklauso šakos, kurios garantuoja kitų šakų funkcionavimą, kaip kad transportas, ryšiai, energetika. Pažintinį bibliografijos pobūdį lemia tai, kad ji susijusi su bibliografinių žinių (faktinių duomenų apie dokumentus) kūrimu, saugojimu ir naudojimu. Kartu knyginkystė laikoma aprūpinančiuoju posistemiū, t. y. infrastruktūra, visuomenės dvasinio gyvenimo atžvilgiu (įskaitant ir gamybinę bei neigamą sferas). Taigi bibliografija – tai infrastruktūros infrastruktūra [22, 10]. Vėliau N. Sliadneva išplėtė bibliografijos infrastruktūrinę sampratą teigdama, kad bibliografija – tai „ŽVU (žmogaus veiklos universumo) infrastruktūrinė metodinė šaka, kurios pagrindą sudaro bibliografinis metodas – operavimo suverniais informaciniais objektais universalus metodas“ [20, 86]. Galiausiai valstybiniame standarte, įsigaliojusiam Rusijoje nuo 2000 m., bibliografija apibrėžta kaip „informacinė infrastruktūra, garantuojanti bibliografinės informacijos rengimą, platinimą ir vartojimą“ [11, 18].

pratai, kadangi bibliografija integruojasi su visomis dokumentinės komunikacijos institucijomis (bibliotekomis, archyvais, muziejais ir t. t.) ir funkcionuoja jose kaip jų pažintinė ir informacinė infrastruktūra. Vyksta ir tų institucijų informacinės ir komunikacinės veiklos integracija, ypač sustiprėjusi kuriantis jų kompiuterinėms informacijos sistemoms, besijungiančioms į pasaulinį tinklą. Bibliografija (dokumentografija) yra būtina jungiamoji jų grandis. V. Fokejevo nuomone, bibliografijos vaidmuo išlaikant dokumentinį atminties lygmenį neįkainojamas, ji yra „įėjties taškas“ į bendrą sociotechninę sistemą, jungiančią visas komunikacijas – formalias ir neformalias, visas atminties rūšis – „gyvąją“, „dokumentinę“ ir „elektroninę“. Tradicinės jos „veikimo zonos“, bibliografinė veikla ir produkcija išliks, jos galimybės didės gyvosios ir elektroninės atminties dėka [26, 103].

Taigi iš muziejų bibliografijos sampratos ir reikšmės dokumentinės komunikacijos sistemai analizės išplaukia ir kiek bendresnės išvados.

Bibliografija (dokumentografija) yra viena iš sričių, per kurią reiškiasi dokumentinės komunikacijos sistemos institucijų integracija. Todėl muziejų antrinės dokumentinės veiklos analizė iš bibliografijos mokslo pozicijų nereiškia vien jos aprašymo bibliografijos terminais. Tai bandymas išskirti ir apibūdinti bibliografijos mokslui svarbius tos veiklos bibliografinius reiškinius tikintis, kad tai gali būti įdomu ir muzeologams. Visiškai akivaizdu, kad būtina keistis socialinės komunikacijos ciklo mokslų teoriniais ir metodologiniais laimėjimais. Bibliografijos mokslui, kaip ir muzeologijai, gali būti perspektyvus abiem žinomas pats plačiausias požiūris į dokumentą, kadangi jis atveria kelią bibliografavimo objektų plėtrai, bibliografijos ir dokumentografijos suartėjimui bei autonomijai. Paradoksalu, tačiau bibliografijos praktikoje ir moksle ryškėja paprastas empirinis dėsningumas: kuo labiau plečiasi bibliografavimo objektų sritis, tuo labiau bibliografijos terminas tampa nepatogus dokumentinės komunikacijos sistemos bendriems antriniam dokumentiniams procesams ir jų rezultatams išreikšti. Tad ir plinta platesnis ir tikslesnis dokumentografijos terminas, kurį visiškai tinka vartoti visose dokumentinės komunikacijos institucijose ir tam tikruose moksluose – muzeologijoje, archyvytyroje ir t. t. Visų tų institucijų antrinės dokumentinės veiklos (dokumentografijos) posistemį, vadinamą bibliografija, galima vadinti ir dokumentografijos terminu, tačiau visą dokumentografiją laikyti bibliografija netiksliu. Analizė atskleidė, kad muziejų dokumentografijoje sudėtinga labai tiksliai ir griežtai nubrėžti muziejų bibliografijos ribas. Jos visada santykinės, kadangi priklauso nuo bibliografavimo objekto sampratos konkrečiu metu, nuo mokslininkų požiūrio (jis niekada nebūna vienodas). Taigi ir dėl šios priežasties tikslingiau vartoti ne muziejų bibliografijos, o muziejų dokumentografijos terminą.

Įteikta 2003 m. vasario mėn.

NUORODOS

1. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyras*: Sąs. 3. Bibliografija. Vilnius, 1994, p. 41.
2. BRIET, Suzanne. *What is Dokumentation?* [interaktyvus]. Paris: EDIT, 1951 [žiūrėta 2002 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lisp.wayne.edu/~ai2398/briet.htm>>.
3. BUČYS, Žygintas. Rinkinių valdymas: formavimas ir dokumentavimas. Iš *Muziejų vadyba* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2002 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://muzicjai.mch.mii.lt/Informacija/Z_Bucys_a.htm>.
4. ČEPYTĖ, J. *Bibliografinių priemonių klasifikavimas*. Vilnius, 1983. 95 p.
5. JANONIS, Osvaldas. *Bibliografijos teorija*. Vilnius, 2001. 64 p.
6. *Lietuvos muziejų kompiuterizavimo koncepcija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2002 m. rugsėjo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ldm.lt/inform_muz.htm>.
7. MEŠKELEVIČIENĖ, Loreta. Parengtas Lietuvos muziejų rinkinių kompiuterizavimo koncepcijos projektas. *Muziejininkystės biuletenis* [interaktyvus]. 2001, nr. 5/6 [žiūrėta 2002 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://muzicjai.mch.mii.lt/Informacija/L_Meskelevicienes_str.htm>.
8. PITNER, T. *Metadata – A Way to Get Interoperable*: abstract [interaktyvus]. B.v.:Marsaryk University, b. m. [žiūrėta 2002 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unibw-hamburg.de/MVVEB/nif/fnmm/alt/ws99/pitner.html>>.
9. *Библиография: общий курс*. Москва, 1981. 511 с.
10. *ГОСТ 1648–83. Делопроизводство и архивное дело: термины и определения*. Введ. 01.01.85. Москва, 1983. 11 с.
11. *ГОСТ 7.0–99. Информационно-библиотечная деятельность, библиография: термины и определения*. Введ. 07.01.2000. Iš *Стандарты по библиотечному делу*. Санкт-Петербург, 2001, с. 14–49.
12. ЗУБОВ, Н. Н. Библиография и книгособирачество в их отношении к историческому знанию. Iš *Книга – Библиотека – Историческое знание* [interaktyvus]. [B. v., b. m.]. [žiūrėta 2002 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.libfi.ru/win/rare/zubkov/zubkov3.html>>.
13. КОРШУНОВ, О. П. *Библиография: теория, методология, методика*. Москва, 1986. 287 с.
14. КОРШУНОВ, О. П. *Библиографоведение: общий курс*. Москва, 1990. 232 с.
15. КОРШУНОВ, О. П. *Библиографоведение: общий курс. Советская библиография*, 1988, no. 1, с. 6–11.
16. КОРШУНОВ, О. П. О соотношении библиотечного дела и библиографии, библиотечковедения и библиографоведения. *Советская библиография*, 1982, no. 4, с. 46–51.
17. КОРШУНОВ, О. П. *Проблемы общей теории библиографии*. Москва, 1975. 191 с.
18. *Музееведение: музеи исторического профиля*. Москва, 1988. 431 с.
19. СЕМЕНОВА, Г. Г. Два подхода к библиографической практической деятельности. *Библиография*, 1994, no. 3, с. 22–28.
20. СЛЯДНЕВА, Н. А. *Библиография в системе универсума человеческой деятельности*. Москва, 1993. 226 с.
21. СОКОЛОВ, А. В. *Информационный подход к документальной коммуникации*. Ленинград, 1988. 84 с.
22. СОКОЛОВ, А. В. „Мне кажется я подбираю слова...“. *Советская библиография*, 1989, no. 1, с. 6–11.
23. *Справочник библиографа*. Санкт-Петербург, 2002. 527 с.

24. СУМИНОВА, Т. Документография искусства: год 1996-й. *Библиография*, 1998, no. 3, с. 141-150.
25. СУМИНОВА, Т. Н. *Персональная документография киноискусства*: автореферат диссертации ... ученой степени кандидата педагогических наук. Москва, 1996. 16 с.
26. ФОКЕЕВ, В. А. *Природа библиографического знания*. Москва, 1995. 351 с.
27. ШВЕЦОВА-ВОДКА, Г. Н. Документ и информация в свете теории коммуникации. *Библиография*, 1997, no. 4 с. 39-48.
28. ШВЕЦОВА-ВОДКА, Г. Н. Место библиографии в системе социальных коммуникаций. *Книга: исследования и материалы*, 1998, сб. 75, с. 46-62.

MUSEUM BIBLIOGRAPHY IN THE SYSTEM OF DOCUMENTARY COMMUNICATION

JULIJA ČEPYTĖ

Abstract

The conception of the system of documentary communication made it possible to speak on the theoretical level about the functioning types of bibliography there (library, publishing house, book trading museum etc. bibliography) which are distinguished according to the organizational feature formulated by O. Korshunov. But there are no special museum bibliography investigations so far. The aim of the report: to reveal the main theoretical aspects of museum bibliography, its conceptions and role in the system of documentary communication.

In this report museum bibliography is defined as a kind of bibliography that should answer internal needs of bibliographical information in museums. This is the sphere of secondary information activity, connected with the creation, preservation and usage of bibliographical information there. On investigation, there arises a question whether all the secondary information in museum activity is bibliographic and could it be referred to as museum bibliography? An attempt has been made to answer this question on the basis of understanding the notion "document" and "museum object" in museology as well as the understanding of "object of bibliography" and "document" in the science of bibliography.

All the museum objects as belonging to the real world, as well as social and natural sciences information carriers are considered as documents in museology: and secondary information is created about all of them. Although in bibliography science one comes across the same wide understanding of a document (G. Shvetsova-Vodka) but in practice a narrower approach both to the document and to the object of bibliographing is applied. For this reason not all the documents in a wider sense (museum objects) are approached as object of bibliographing in view of bibliography science and practically. In museums bibliographical information should only be secondary information, which is connected with social objects for special fixing of written, audio and visual forms of information.

An assumption has been made that the term "documentography" best suits to define secondary information in museums, and it could be considered documentography in a wide sense. Documentography in a narrow sense coincides with the bibliographical information functioning in museums. Documentographic and bibliographic levels absolutely coincide in book museums.

Museum bibliography "melting" in the sphere of their information and communication is their infrastructure which guarantees the functioning of bibliographical information in museums

(preparation, dissemination and usage) so as all the functions of museums be successfully carried out in the system of documentary communication (the following functions are taken into consideration: memory, communicative, informative, managerial, cultural, educational etc.). While compiling bibliographical (and all the documentographic) information, museum objects (documents) are cognized (they are investigated, described, evaluated etc.). In this way factual data are obtained about the documents. All this enables us to specify the concept of museum bibliography. Museum bibliography is the cognitive and informational museum infrastructure that guarantees the preparation, storage, rendering and application of bibliographical information in them; and all the museum documentography could be considered museum informational and cognitive infrastructure.